

УДК 378.058(477)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НЕДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Мар'яна Гавран

*Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті „Львівська політехніка”
вул. Горбачевського, 18, 79044 Львів, Україна*

Розглянуто теоретичні засади становлення та розвитку приватних вищих навчальних закладів у контексті реформування вищої освіти та зміни філософсько-освітньої парадигми. Визначено головні завдання приватної вищої освіти, а саме: формування інтелектуального та духовного потенціалу особистості, забезпечення підготовки кваліфікованих й творчих спеціалістів, виявлення мобільності у підготовці фахівців з нових спеціальностей. Обґрунтовано нові підходи у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: вища освіта, філософсько-освітня парадигма, теоретичні засади, філософські аспекти, філософія освіти, вища освіта недержавної форми власності.

Входження людства в ХХІ століття характеризується якісно новими явищами, що ставлять перед людиною раніше непізнанні завдання, які може вирішувати лише самодостатньо розвинена та освічена особистість. Освіта є рушійною силою в розвитку суспільства й особистості, засобом вияву та формування її інтелектуального, духовного потенціалу, вона є невід'ємною частиною суспільного життя і людини зокрема. Якщо ж вести мову про вищу освіту, то в сучасному суспільстві вона “виконує функцію продукування національних еліт у всіх сферах соціальної життєдіяльності – починаючи від економіки і закінчуючи мистецтвом” [1, с. 54].

Нова епоха зумовлює розвиток системи освіти якісно нового рівня у зв'язку із зміною філософсько-освітньої парадигми. Це веде до реформування вищої освіти в Україні та визначається масштабністю і радикальністю перетворень, що спрямовані на вирішення, яку саме освіту повинна здобути людина ХХІ століття, чим вона повинна керуватися, обираючи професію.

Проблему розвитку та реформування вищої освіти в контексті зміни філософсько-освітньої парадигми досліджували Б. Братаніч, А. Карцев, А. Павленко, а також І. Добрянський (філософський аспект розвитку приватної освіти).

Від стану справ у вищій освіті значною мірою залежить успіх усього процесу соціальної модернізації та державотворення в Україні, оскільки формування професійної культури, ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності молоді людини розвиває суспільство. Ось чому потрібно все зробити, щоб якомога більша частина української молоді (за власними потребами й вибором) здобула якісну вищу освіту.

Щоб зріс потенціал вищої освіти, створюються вищі навчальні заклади недержавної форми власності, які стають одним з перспективних напрямів реформування освіти. Сьогодні є чимало праць, присвячених приватній вищій освіті, окремі аспекти якої висвітлено у кандидатських дисертаціях, монографіях з філософії, історії, нормативного права. Зокрема, Н. Резанової, В. Огаренка, В. Астахової. Соціологічний аспект розвитку вищих навчальних закладів недержавної форми власності розглянуто у працях О. Шияна, М. Очкасової, О. Бірченко, М. Бірюкова та ін. Однак теоретичні та філософські аспекти розвитку вищої освіти недержавної форми власності ще недостатньо вивчені.

Ми ставили за мету розглянути та визначити теоретичні засади становлення та розвитку приватної освіти.

Приватна освіта в Україні виникла на початку в 1990-х років, хоча коріння її сягають ще Київської Русі, коли “остаточно склався тип української елементарної приватної, домашньої школи – школи дяківки” [10, с. 24], а також “школи грамоти” і школи “майстрів грамоти”, які стали осередками писемності та освіти в державі й утримувалися на кошти батьків.

Після розпаду Київської Русі, оскільки була втрачена незалежність та держава, національна освітня діяльність в Україні здійснювалася лише з ініціативи громадських та релігійних організацій, а також приватних осіб – “меценатів”. Перші вищі навчальні заклади (Острозька школа, яку сучасники називали академією, та Києво-Могилянська академія) також утримувалися не на кошти держави, однак відіграли велику роль у поширенні освіти серед українського народу, сприяли утвердженню та розвитку педагогічної думки, національного виховання, освіти.

Наприкінці ХХ століття українське суспільство стало на шлях демократизації та розвитку ринкової економіки, що спричинило інформаційний бум в усіх ланках суспільного життя, в якому вища освіта стала головним генератором соціального розвитку, ресурсом подолання кризових процесів та поліпшення добробуту громадян. Саме в цей період посіли своє належне місце вищі навчальні заклади недержавної форми власності, які сьогодні отримали державне та суспільне визнання. Їх виникнення зумовлене “об’єктивними факторами, з боку держави – це стало визнанням неспроможності монопольної системи освіти оперативно відповідати на виклики часу, а з боку споживача освітніх послуг –

диктувалося появою нового попиту як додаткового так і диференційованого” [5, с. 59].

На сучасному етапі реформування освіти, зокрема приватної, потребує визначення нової освітньої парадигми, розробки філософських засад. Інституційні та структурно-функціональні зміни в системі освіти України сприятимуть формуванню нової культури, моралі, смисложиттєвої орієнтації та розвитку нових культуuroстворюючих здібностей особистості.

Приватна освіта суттєво відрізняється за своїм змістом та наповненням від державної, саме тому потребує особливого підходу, який повинен здійснюватися на ґрунтовно розроблених та інтегрованих у межах єдиної парадигми світоглядних, концептуальних та методологічних засадах. Обґрунтування нової філософської парадигми освіти є головним предметом дослідження, що з кожним роком стає щораз необхіднішим для філософського осмислення змін в освіті.

Філософії освіти, політики, права, економіки, техніки мають визначеність щодо тієї чи іншої конкретної сфери діяльності в єдиній онтології духовно-практичної культури. Кожна з них засвідчує зв'язок загального й особистого, фундаментального і конкретно життєвого [9, с. 11].

Філософія з моменту виникнення була тісно пов'язана з розробкою педагогічних та освітніх ідей. Ще в працях Платона та Аристотеля простежуються витоки розвитку філософського аналізу освіти. Освіта, за Платоном, виявляється основою впорядкування суспільства, оскільки вона є мистецтвом керування групою людей. На думку Аристотеля, освіта, пізнання і раціоналізм є поняттями однопорядковими, а завданням системи виховання є передача різних фундаментальних знань [7, с. 140].

Філософською підставою розвитку освіти є твердження Р. Декарта про те, що поняття розуму постає як мислення, однаково притаманне всім людям. Тобто всі суб'єкти освітнього процесу рівні як розумні істоти. Статус педагогіки як самостійної науки, в якій раціональність виявилася передумовою і засадним принципом, а раціоналізми – історичною тенденцією розвитку освіти, закріплено працями Я. А. Коменського [7, с. 146].

В епоху Просвітництва освітня проблематика та пов'язані з нею питання людського буття та соціальної організації стали основою стратегічного напрямку розвитку філософської думки. Як вважав Дідро, освіта і виховання пом'якшують характер людини, роз'яснюють її обов'язки, прищеплюють любов до порядку, справедливості, сприяють розвитку доброго смаку. Водночас була започаткована та набула своїх головних ознак так звана класична освітня парадигма, в якій панувала раціональність, яку беруть за основу вироблення нової освітньої парадигми.

На початку 1990-х років домінуючою тенденцією у вітчизняній філософській та педагогічній практиці щодо визначення форм взаємодії

філософії та освіти було примітивне накладання філософських категорій діалектичного та історичного матеріалізму на педагогічну практику та спроби їх інтерпретації. Це зумовлює неоднозначний та суперечливий характер суджень українських дослідників щодо інституалізації філософії освіти і визначення поняття “філософія освіти”.

За словами Н. М. Сухової, “філософія освіти є реалізацією теоретично обґрунтованих і практично впроваджених моделей та цінностей гуманітарного знання, орієнтованих на креативний рівень діяльності” [8, с. 6]. На думку С. Ф. Клепко, філософія освіти є “організованою, тобто усвідомленою та систематизованою формою наукової інституції, яка виникає на основі співіснування різних методів розв’язання багатьох конкретних педагогічних завдань та на детальному аналізі всього, що стосується освіти” [4, с. 6]. Ю. Терещенко вважає, що “філософія освіти – це галузь гуманітарного знання, яка займається прогнозуванням розвитку освіти, створенням її стратегії, проектуванням світоглядних орієнтирів навчання і виховання” [9, с. 13].

На думку І. Добрянського, головною гносеологічною проблемою, яку розв’язує сьогодні філософія освіти, є розробка практичних механізмів інтеграції філософських та педагогічних знань в галузі освіти, а центральною проблемою – проблема людського виміру освітньої системи та освітньої діяльності [2, с. 29].

Останніми роками написано чимало узагальнювальних праць, автори яких намагаються дати філософське обґрунтування інноваційним процесам, що відбуваються у сучасній освіті.

Головними рисами нової філософської парадигми в освіті є “фундаментальність, цілісність, направленість на задоволення інтересів особистості” [6, с. 85]. В новому Законі України “Про освіту” закладено головні параметри нової парадигми вищої освіти, в основі яких визначено гуманістичний підхід.

Гуманізацію освіти у педагогічній літературі розглядають як організацію навчання з максимальним урахуванням індивідуальності студента, створення сприятливих умов для розкриття і розвитку його здібностей, його самовизначення, орієнтації навчального закладу не тільки на підготовку особистості до майбутнього життя, але й на забезпечення повноцінності її сьогодення на кожному з вікових етапів.

Гуманістичний підхід розглядають як принципові зміни у змісті навчання, у відмові від технократизму та екологічного невігластва, визнанні пріоритету гуманітарної культури в широкому розумінні слова. Саме гуманістичні принципи стали основою діяльності вищих навчальних закладів недержавної форми власності, які функціонують на визнанні самоцінності людини, її неповторності та індивідуальності.

Процес становлення приватної вищої освіти відбувався не безболісно, однак, зважаючи на те, що було вибрано правильний вектор діяльності, ці заклади освіти не тільки змогли пережити нелегкі часи становлення, а й самоутвердитися й самовизначитися.

Недержавні вищі навчальні заклади стали однією з провідних ланок в реалізації методологічно-концептуального рівня нової парадигми освіти, що ґрунтується на визнанні пріоритетності й самодостатності суб'єкта навчання. Лише такий підхід дасть можливість витримати жорстку конкуренцію з боку державних вищих навчальних закладів, які за своїми плечима мають багаторічний досвід і практику, однак не в змозі продемонструвати мобільність у підготовці фахівців з нових спеціальностей, що зумовлено сучасним ринком праці та переходом до нової освітньої парадигми, оскільки їхнє становлення й розвиток відбувалися не в демократичному та інформаційному суспільстві, а в тоталітарному, де панувала індивідоненависницька ідеологія. З огляду на те, що немає відповідного державного фінансування, державні вищі навчальні заклади неспроможні надати освітні послуги молодому поколінню, яке бажає та має потенціал до навчання.

Інноваційні підходи до організації приватних вищих навчальних закладів дадуть змогу відповідати сучасним запитам ринку праці, впроваджувати нові спеціальності, забезпечуючи якісний навчально-виховний процес у контексті нової освітньої парадигми. Сьогодні, як ніколи, надзвичайно важливо розвивати культуротворчу освіту, в центрі якої – гуманістичний тип особистості, яка, за словами І. Зязюн, „не лише споживає культурні цінності, але й примножує їх, особистості як самоцінності і цілі, а не засобу суспільного розвитку” [3, с. 9]. Важливе значення має виховання творчої та саморозвиненої особистості в освіті. В альтернативних державним закладах освіти створюються всі умови для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного навчатися впродовж усього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Досягнення цієї мети можна віднести до найголовнішої гуманістичної функції освіти, оскільки саме це дасть змогу сформувати потребу в навчанні впродовж усього життя, розвивати інтерес до навчання, забезпечити вільний, рівний доступ до освіти всіх рівнів для всіх верств населення. В основі гуманістично орієнтованої освіти лежать особливого типу відносини поваги, щирості, співтворчості, співпраці між викладачем і студентом, відбувається перехід від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин, в яких наявна багатоваріантна взаємодія між суб'єктом навчання і навчальною системою.

Однак досягнення приватними вищими навчальними закладами вищезазначеної мети у навчально-виховному процесі можливе лише за наявності добре розробленої концептуально-методологічної основи, вивченої

та створеної через призму сучасної філософії освіти, яка виявляє широкий спектр переваг головних напрямів діяльності вищих навчальних закладів та забезпечує спрямованість мислення на виявлення основ різних принципів діяльності, на порушення та вирішення освітніх проблем. Сучасна освітня практика передбачає взаємне посилення філософських підходів, їх взаємну доповнюваність. Діалогічний метод у філософії освіти виявляється надзвичайно ефективним у пошуку нових освітніх моделей, які б задовольняли нові суспільні та культурні вимоги. Такий метод стає можливим внаслідок закріплення інтегративних та кумулятивних освітніх моделей, відкритих новацій та змін. Саме тому для вищих закладів освіти важливо є актуалізувати діалогічний метод, який би поєднував новітні освітні тенденції в навчальному та виховному процесі.

Отже, сьогодні для вищих навчальних закладів недержавної форми власності надзвичайно актуальним є вдосконалення та розвиток самого змісту в контексті нової філософсько-освітньої парадигми, що дасть змогу бути конкурентоспроможними з державними вищими навчальними закладами освіти та досягнути певного самовизначення.

Досвід приватних закладів освіти є ще не такий великий, як державних, тому вони повинні докладати максимум зусиль для того, щоб забезпечити підготовку студентів високої освіченості та культури, кваліфікованих, творчих спеціалістів, які б змогли реалізувати свої знання на практиці та творчо розвивати їх, знайшовши своє місце на ринку праці. Щоб досягнути таких результатів, у навчально-виховний процес слід впроваджувати інформаційні технології навчання, сучасні методи проведення занять. Адже сьогодні приватний сектор вищої освіти посідає чільне місце в освітньому просторі України.

-
1. Братаніч Б. В., Карцев А. А. Філософські аспекти формування нової парадигми вищої освіти в Україні // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку: Тез. міжнар. наук.-практ. конф. К., 1996. Ч 1. С. 54–56.
 2. Добрянський І. Приватна вища освіта: філософсько-практичний аспект // Педагогіка толерантності. 2002. № 3. С. 28–30.
 3. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку: Тез. міжнар. наук.-практ. конф. К., 1996. Ч 1. С. 54–56.
 4. Кленко С. Філософія освіти як основа педагогічної творчості // Шляхи розвитку та вдосконалення системи післядипломної освіти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 24–25 листоп. К., 1994. Ч. 2. С. 44–47.

5. Кризь терни...: Нариси становлення приват. вищ. освіти в Україні / Нар. укр. акад.; За заг. ред. В. І. Астахової. Х., 2001.
6. Приватна высшая школа в объективе времени: украинский вариант: Монография / Под общ. ред. В. И. Астаховой. Х., 2000.
7. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті. Київ; Дрогобич, 2003.
8. Сухова Н. Становлення методологічних засад філософії освіти як пріоритетної галузі гуманітарного знання: Автореф. Дис. ... канд. філос. наук. К., 2002.
9. Терещенко Ю. Філософія освіти та пошуки морально-етичного виховання // Шлях освіти. 2002. № 2. С. 11–15.
10. Черних О. В. Освіта як комунікативний процес. К., 2004.

THEORETICAL ASPECTS OF PRIVATE HIGHER EDUCATION GENESIS AND DEVELOPMENT IN UKRAINE

Maryana Havran

*Business and Innovative Technologies Institute of National University
“Lvivs'ka Politechnika”
Horbachevs'ky Str., 18, UA –79044 L'viv, Ukraine*

The article deals with the theoretical aspects of private higher education establishment and development in the context of philosophic educational paradigm changes. It determines the main tasks of private higher education such as personality intelligent and cultural potential formation, the training of highly skilled and creative specialists, providing the mobility of new profession specialists training. The author also substantiates new approaches to teaching and learning.

Key words: higher education, philosophic educational paradigm, theoretical aspects, philosophical aspects, educational philosophy, private higher education.

Стаття надійшла до редколегії 1.11.2006
Прийнята до друку 15.12.2006